

SUMMARY

The article challenges Tchuzhakin's formula of Business English stylistic features as a case of oversimplification of the issue. At the same time, this formula may be approached to as secure jumping-off grounds for University undergraduates.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чужакин А. П. Мир перевода. Устный перевод XXI. Sequel: практика+теория. Синхрон. – М.: Р. Валент, 2002. – 232 с.
2. Мірам Г. Е. та ін. Основи перекладу: Курс лекцій; Навчальний посібник. – Київ: Ельга, Ніка-Центр, 2002. - 240 с.
3. Venuti, Lawrence. The Scandals of Translation: Towards an ethics of Difference. – London and New York: Routledge, 1998. – 210 p.
4. Newmark, Peter. A Textbook of Translation. – Longman, 2003. - 292 p.
5. Sheldon, Sidney. The Stars Shine Down. – New York: Warner Books, 1993. – 398 p.
6. Шелдон, Сидни. Узы крови. Звёзды сияют с небес: Романы / Пер. с англ. С.А. Фридрих, В.Б. Тетевина. – М.: АО «Издательство “Новости”», ТКОО АСТ, 1996. – 592 с.
7. Комиссаров, В.Н. Теория перевода. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
8. Бархударов, Л.С. Язык и перевод. – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с.
9. Швейцер, А.Д. Перевод и лингвистика. – М.: Воениздат, 1973. – 280 с.
10. Бархударов, Л.С., *ibidem*.
11. Crystal, David. The future of Englishes // English Today 59. –1999. -Vol. 15, № 2. - P.10 – 20.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СУБСТАНТИВНИХ КОМПОЗИТІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Л.Ф. Рись

У статті досліджуються проблеми перекладу німецьких субстантивних композитів засобами української мови, аналізуються можливості передачі не лише їхнього денотативного, але й конотативного значень. Особлива увага приділяється осмисленню значення композитів, що функціонують у німецькомовних засобах масової інформації.

Будь-яка теорія перекладу повинна спиратися на загальнолінгвістичну теорію [1, 11]. Перекладач повинен бути обізнаним у галузі лінгвістики, процесів словотворення, сучасних тенденцій мови, тобто володіти лінгвістичною компетенцією. Не менш важливим є володіння лінгвокраїнознавчою компетенцією, тобто знаннями про основні особливості соціокультурного розвитку країни, мова якої вивчається, знаннями її побуту, реалій, історії, літератури, політичної ситуації тощо. Недаремно Т. А. Фесенко дає визначення перекладу як вербальної проєкції етноментального досвіду однієї лінгвокультурної спільноти через інтеграцію ментального простору перекладача як представника іншої лінгвокультурної спільноти [2, 45].

Передача словоскладних конструкцій німецької мови засобами іншої мови потребує від перекладача особливих зусиль. У складних словах (композитах) знаходить відбиток особливий спосіб мислення німецького народу. З однієї сторони, композити володіють прозорою розчленованою формою, в їхній номінативній структурі представлені мінімум дві ономасіологічні ознаки, та в той же час, завдяки наявності двох повнозначних одиниць, композити здатні виступати засобами формально-семантичної компресії та імплікації стилістичної інформації.

Складні слова займають особливе місце як у словотворчій системі німецької мови, так і серед структур представлення знань та вербалізації когнітивних сутностей. Композити дають можливість певного впорядкування, в той час як знання про світ, інтертекстуальне та текстуальні знання разом із знаннями про форми утворення композитів допомагають нам так точно зрозуміти ці слова, як того вимагає контекст. Це означає також, що при розумінні композитів йдеться в нормальних випадках про розпізнавання мовно сформульованої схеми, що володіє певним

словотворчим значенням. Однак варто зауважити, що різноманітність відношень між конститuentами складного слова не піддається вичерпним класифікаціям. Значна частина композитних структур володіє одиничним словотворчим значенням [3, 729], і їхня інтерпретація не може бути здійснена за певною схемою.

Якщо раніше словотворчі відношення трактувались як такі, що проєктують реальні відношення між предметами [4, 152; 5, 99], з огляду на положення когнітивної лінгвістики, можна сказати, що у словотворчих відношеннях проєктується наше бачення цих міжпредметних відношень, як результат когніції людини. У номінативній структурі відображаються взаємозв'язки певних когнітивних структур (концептів) у нашій свідомості, що є посередниками між світом дійсності і мовою. Тому окремі оказіональні утворення інколи так тяжко піддаються інтерпретації, адже вони є опредмеченням індивідуально концептуалізованих сутностей, так званих індивідуальних концептів. Такі авторські утворення можуть бути наділені глибоким смислом, експресивністю і тому часто зустрічаються у публіцистиці. Вони спрямовані перш за все на створення певного ефекту, здійснення впливу на читача, і для свого розуміння вимагають активації великої кількості фонових знань, охоплених культурно-обумовленими фреймами. Саме тому їх важко інтерпретувати носіям іншої мови і культури, а ще тяжче передати засобами іншої мови.

Лексикалізовані композити можуть отримати відмінне від словникової дефініції тлумачення при їхній текстовій (дискурсивній) реалізації, при цьому конститuentи композита отримують інші семантичні ролі, нівелюючи старі, або ж актуалізуються значення самих конститuentів, напр. *Rosenkranz* – крім свого лексикалізованого узуального значення „чотки” може у певному контексті позначати „вінок з троянд / трояндовий вінок”. Варто зауважити, що останнє значення для іноземця, який не знає цього слова, видалося б закономірним, зважаючи на правила словоскладання та аналогічні утворення німецької мови: *Blumenkranz*, *Lorbeerkranz*, *Sonnenblumenkranz* і ін. Зазвичай у таких випадках правильно зрозуміти значення композита допомагає контекст, адже актуалізація нетипових семантичних ролей конститuentів потребує значних текстових затрат. Тому інтерпретація та переклад композитів потребує комплексного підходу: врахування як значення словотворчої моделі, так і значення конститuentів композита, встановлення їхнього взаємозв'язку з контекстом, знання позначуваного предмета чи явища дійсності, тобто його референта чи денотата, та осмислення репрезентованої композитом концептуальної структури (відображення даного явища у свідомості людини, в даному випадку – свідомості автора як представника іншої культури).

Концептуальні картини світу, на думку дослідників, у різних людей однакові, бо людське мислення єдине. Національні мовні картини – це просто інше їхнє „розцвічування” [6, 51]. Саме спільність значної частини концептосфер різних народів забезпечує перекладання з однієї мови на іншу – перекладач осмислює концепт, вербалізований засобами мови оригіналу, а потім намагається підібрати мовні засоби, що найбільш адекватно передають цей концепт у перекладі [7, 25-26]. Одні і ті ж концепти по-різному вербалізуються у національних мовних картинах. Нерівномірна концептуалізація різних фрагментів дійсності, ступінь докладності чи узагальненості репрезентації концепту залежить від національної значимості предметів, явищ, процесів, яка зумовлена специфікою діяльності, способу життя і національної культури даного народу.

Досліджуючи детермінативні субстантивні композити німецької мови, ми виявили, що вони можуть отримувати різноманітні відповідники в українській мові: одні можуть бути переданими простими непохідними словами (симплексами), інші потребують поширеного описового перекладу. Осмислюючи композит, ми звертаємо увагу перш за все на його двохчленну структуру, в якій другий конститuent є основним (*Grundwort*, *Head*, *Kopf*), а перший (*Bestimmungswort*) вказує на одну з його ознак. Завдяки цьому детермінативні субстантивні композити виконують субкласифікуючу функцію. Дані композити виділяють певний об'єкт з класу йому

подібних по певній ознаці, при цьому другий конститuent є відповідальним за класову категоризацію і вказує на більш загальне родове поняття, а перший конститuent обмежує даний клас певним субкласом. Даний вид композиції пропонує зразки впорядкованості наших знань про об'єкт, їхньої детальнішої класифікації. Так, напр. один з основних концептів „Haus” за допомогою композиції може бути субкласифікований за різноманітними параметрами:

а) за призначенням: **Geschäftshaus**, *Miethaus*, *Einfamilienhaus*, *Wohnhaus*, *Wochenendhaus*, *Parkhaus*, *Gästehaus*;

б) за розміром: **Hochhaus**;

в) за матеріалом: *Blockhaus*, *Holzhaus*;

г) за місцезнаходженням: *Nachbarschaftshaus*, *Landhaus*, *Gartenhaus*;

д) за приналежністю: *Elternhaus*, *Gemeindehaus*, *Privathaus*;

е) за способом будівництва: *Fachwerkhaus*, *Reihenhaus*;

є) за відношенням мовця, його оцінкою: **Spitzenhaus**, **Spezialhaus**, **Sonderhaus**, **Edelhaus**, **Superhaus**, **Originalhaus**, **Scheißhaus**.

Інші композиції можуть вербалізувати інші особливі ознаки певного виду будинків, або конкретного референта, напр.: **Apartmenthaus**, **Stammhaus**, **Rathaus**, **Gotteshaus**, **Traumhaus**, **Geburtshaus**, **Softwarehaus**.

Однак інколи репрезентоване композитом поняття не виступає субкласом другого конститuenta, якраз навпаки, напр. *Vierteljahr* – це *чверть року*, *квартал*, а не рік. Схоже явище ми спостерігаємо при метафоричному використанні другого конститuenta: *Schuldenberg* – *гора боргів*, насправді не є горою, а композит *Flughafenriese* не позначає ніякого велетня; це – метафора, інтенсифікатори значення першого члена композиту. Можливими варіантами їхнього перекладу є *сила-силенна боргів*, *кула боргів*; *величезний*, *велетенський аеропорт*, *аеропорт-гігант*.

Надмірним з точки зору української мови є використання другого конститuenta в експлікативних, або пояснюючих композитах і тому не потребує його перекладу. Експлікативні композиції – це утворення типу *Entwicklungsprozess*, в яких перший компонент експліцитно підпорядковується більш загальному поняттю, яке імпліцитно вже є у ньому присутнім. Л. Ейхінгер вважає, що тут йдеться про класифікаційно-експлікативне застосування, про впорядкування в більш загальні класи, орієнтоване на певні типи текстів, про класифікацію, акцентування імпліцитно присутнього в першому компоненті аспекту, який виокремлюється з першого елемента як певна категорія з метою досягнення відповідного рівня абстракції [8, 77]. Так, напр. композиції *Eichenbaum*, *Mordtat*, *Arzneimittel* ми перекладаємо відповідно *дуб* (*а не дерево-дуб*), *убивство*, *ліки*.

Композиції, мотивовані гіперонімом (родовим поняттям), можуть перекладатися українською мовою суфіксальними дериватами: *Erdbeere* – *суниця*, *Rindfleisch* – *яловичина*, *Kofferraum* – *багажник*, *Handtuch* – *рушник*, *Rohstoff* – *сировина*. Українські відповідники втрачають при цьому прозорість структури, притаманну німецькому композиту, та експліцитне вираження вищого рівня категоризації, представлене другим конститuentом.

Окремі композиції німецької мови мають відповідниками в українській мові складні слова, напр. *Herzschlag* – *серцебиття*, *Rechtsordnung* – *правопорядок*, *Selbstjustiz* – *самосуд*, *Ichbewusstsein* – *самосвідомість*. Більшість же композицій передаються українською мовою за допомогою словосполучень: *Sonnenschein* – *сонячне світло*, *Alpenwiese* – *альпійська лука*, *Skandalfotos* – *скандальні фото*, *Kopfstoß* – *удар головою*, *Konsumforschung* – *дослідження споживання*. Передача першого конститuenta, вираженого іменником, на українську мову за допомогою прикметника пояснюється більш розвинутою системою відносних прикметників у порівнянні з німецькою мовою.

Наявність складних асоціативних зв'язків між концептами, вираженими конститuentами композита, змушує перекладача давати його описовий переклад, який є тим більше необхідним, якщо вербалізований складним словом концепт є

відсутнім в українській мовній картині світу. Напр. *Schmerzensgeld* – грошове відшкодування за заподіяну нематеріальну (найчастіше фізичну) шкоду; *Weißwurstäquator* – умовне розмежування південної та північної частин Німеччини, зумовлене культурними розбіжностями, лінія якої проходить по Майну. Звичайно використання такого широкого пояснення в тексті не завжди видається доцільним, тому це змушує перекладача шукати інший семантико-стилістичний відповідник цього поняття, пояснення ж може бути винесене як примітка в кінці тексту.

На жаль, при перекладі не завжди можна передати чи зберегти унікальний спосіб концептуалізації поняття, притаманний мові оригіналу, адже перекладач керується в першу чергу принципом співпадіння денотативного значення, і в мові перекладу вербальний варіант відповідного явища може бути мотивованим зовсім іншими ознаками, напр. *Bilderbuchmutter* – зразкова / ідеальна мама.

Завдяки можливості поєднати в складному слові щонайменше два самостійні поняття композити можуть служити позначеннями нових референтів, або ж служити засобами кореферентної номінації в тексті, в стислій формі передавати інформацію, нести пейоративну чи меліоративну конотацію, і тому вони дуже широко застосовуються в німецькомовних ЗМІ. Багато з них є неологізмами або ж оказіональними утвореннями, які наділені експресивністю, несуть емоційне навантаження, здатні викликати певні асоціації і тому здійснювати маніпулятивний вплив на читача.

Для медійного дискурсу є характерним використання загальноживаної лексики поряд з термінологією, що стосується різних сфер діяльності людини: політики, економіки, міжнародних відносин, спорту, індустрії розваг і т. п., а також професійних жаргонізмів з цих галузей та розмовної лексики. Це ще більше ускладнює завдання перекладача, який повинен підібрати еквіваленти з галузі відповідної термінології та відтворити експресивно-емоційну сторону оригіналу.

На сторінках німецьких видань ми зустрічаємо такі політичні жаргонізми як *Klimagipfel* – зустріч на вищому рівні з питань охорони навколишнього середовища, *Zweidrittelgesellschaft* – суспільство, в якому третина населення знаходиться на межі бідності, *Jamaika-Koalition* – коаліція між фракціями Християнсько-Демократичного Союзу (CDU/CSU), Вільної Демократичної Партії (FDP) та Союзу 90/Зелені (*Bündnis 90/die Grünen*). Композити такого типу забезпечують стислість викладу матеріалу в німецькомовних газетних текстах, та, на жаль, не завжди можна передати імпліковану ними інформацію засобами української мови. Якщо ж мова йдеться про українсько- чи російськомовний варіант німецьких видань, то такі композити часто зовсім випускаються перекладачами, або втрачають свій перший конституент. Це зумовлено обмеженістю розміру газетних шпальт та потребою великих текстових затрат для відтворення їхнього денотативного та конотативного значень. Так, напр., при російському перекладі статті з німецького журналу „Deutschland” у реченні „...Frankfurt, das sich durch Pendlerströme täglich zur Millionenstadt aufbläst...” (<http://www.magazine-deutschland.de>) композит *Pendlerströme* був випущений: „Франкфурт, которий ежесдневно раздувается до города-миллионера”. Цей композит позначає реалію німецького життя, а саме потік людей, що прибувають щодня до міста на місце роботи (або навчання), адже їздити щодня за сотню кілометрів на місце роботи є звичайним явищем німецького побуту, і особа, яка змушена курсувати кожен день туди і назад має назву *Pendler*, відсутню в українській та російській мовах.

Характерним для сьогоденної публіцистики є перехід термінологічних елементів, особливо з галузі економіки, у сферу загальноживаної лексики, що ми спостерігаємо і в таких композитах як, напр., *Selbstmord-Merchandising* – популяризація, реклама (мерчандайзинг) самогубства, *Einsler-Inflation* – мова йде про знецінення, зниження значимості (інфляцію) найвищої оцінки німецької системи оцінювання – одиниці. При перекладі останнього композита перекладач повинен ще врахувати відмінність німецької та української систем оцінювання знань, тому це

можуть бути різноманітні варіанти з використанням родового поняття: *Чого варта оцінка? Інфляція оцінки*, або ж застосування українського відповідника: *знецінення / інфляція п'ятірки* (у наших вузах використовується в основному п'ятибальна система). Використання власної назви та жаргонізму з галузі економіки потребує пояснення при перекладі композиту *Metrotochter – дочірне підприємство концерну „Метро”*.

На базі німецьких композитів можуть бути реалізовані різні стилістичні засоби, що надають публіцистичним текстам особливої образності, експресивності. Серед них особливе місце належить політичній метафорі: напр. *Atom-Ping-Pong, Kanzlerpoker, Pendel-Demokratie, Fraktionsgewitter*. Пошук оптимального варіанту передачі цих композитів залежить лише від творчої концептуальної діяльності перекладача та комунікативної ситуації, яка не завжди вимагає збереження образності та емоційності викладу інформації.

Відмінний від німецького спосіб вербалізації отримують поняття, виражені композитами, утвореними на базі сталих виразів німецької мови. Напр. композит *Tellerrandenken* утворено на основі виразу *über den Tellerrand blicken, denken*, що означає „бачити далі свого носа, бути далекоглядним, мати широкий світогляд”, відповідно композит означає „обмежене мислення, недалекоглядність”. Оказіональний композит *Achtaugengespräch (розмова чотирьох осіб)* можна зрозуміти, лише знаючи, що він був утворений по аналогії до композиту *Vieraugengespräch*, який в свою чергу містить в своїй основі вираз *unter vier Augen – удвох, без свідків, тет-а-тет*, відповідно композит позначає „розмову один на один”.

Складні слова, одним з конститuentів яких виступає аббревіатура, теж є проблемними для іншомовного реципієнта, оскільки аббревіатури, а також однолітерні скорочення можуть бути неоднозначними та служити основою для різного роду каламбурів. Напр. одне із нових економічних понять, що з'явилося після реформування ринку праці Німеччини, отримало назву *Ich-AG (Ich-Aktiengesellschaft)*, яка вже за складом своїх конститuentів є нелогічним утворенням, оскільки одна людина не може володіти акційним товариством, крім того його інколи ще жартівливо розшифровують *Ich-ArbeitGeber – сам собі роботодавець*. Позначає ж цей композит відкриття власної справи (підприємства) безробітним, який отримує дотації від держави, що сприяє зменшенню безробіття в державі.

Гра слів, реалізована на основі омонімії чи полісемії конститuentів композита, на їхній фонетичній близькості з іншими словами, або буквальному сприйнятті конститuentів композита, містить звичайно підтекстову інформацію, яка не може взагалі бути переданою засобами іншої мови, оскільки відповідні лексичні одиниці мови перекладу не мають відповідних омонімічних одиниць, або ж рівнозначних мові оригіналу лексико-семантичних варіантів. Напр. заголовок статті *Krisengipfel im Kanzleramt* можна зрозуміти як загострення (вершина) кризової ситуації в найвищих органах влади і одночасно йдеться про зустріч на найвищому рівні стосовно кризової ситуації (із реформуванням системи охорони здоров'я). Результатом гри слів може бути також контамінаційне утворення як схрещення двох композитів, напр. *Rewelution* від *Rewe-Konzern + Kulturrevolution*.

Однією з проблем перекладу німецькомовних статей є також наявність у них великої кількості англiцизмів та англо-американiзмів, серед яких є багато композитів англійської мови (*Brain-Drain, Kidnapping, Couchpotato, Smalltalk, Soundtrack*) або композитів-гібридів, один із конститuentів яких є англійським запозиченням (*Do-it-yourself-Methode, Last-Minute-Reise, Last-Minute-Tor, Multiple-Choice-Verfahren*). Їхнє застосування в пресі зумовлене більшими експресивними можливостями у порівнянні з їхніми німецькими еквівалентами. При передачі таких композитів інколи видається можливим застосовувати англiцизми і в тексті перекладу (напр. *брейн дрейн, кіднепінг, саундтрек*), адже це дає змогу зберегти певною мірою те стилістичне навантаження, яке вони мають в тексті оригіналу. Та в більшості випадків перекладач повинен застосовувати український відповідник, оскільки

англіцизми є часто незрозумілими для українськомовного читача і, крім того, що вони засмічують мову, вони ще й ускладнюють процес сприймання інформації. В окремих випадках такими відповідниками виступають буквальні переклади, тобто переклади-кальки, які можуть функціонувати як в українській, так і в німецькій мовах: порівняємо англ. *soap opera*, нім. *Seifenoper* та укр. *мильна опера*; композит-гібрид *White-Collar-Kriminalität*, його німецьку кальку *Weißer-Kragen-Kriminalität* та український переклад *злочинність у білих комірцях*. В інших випадках репрезентовані англіцизмами поняття отримують відмінний від англійського та німецького спосіб вербалізації, напр. *Last-Minute-Reise* зазвичай називається „гарячою путівкою”, однак *Last-Minute-Tor* уже буде „м'ячем, забитим на останній хвилині матчу”.

Перед перекладачем композитних структур німецької мови постає складне завдання освоїти не лише моделі словоскладання, але й інший спосіб мислення, та перекласти один набір мисленневих операцій на інший. І навіть якщо в тексті перекладу будуть максимально збереженими етнотематичні особливості та культурно-оцінні конотації, притаманні композитам німецької мови, ми будемо оцінювати текст перекладу з точки зору „алгоритмів” власної мовної культури. Тому при виборі відповідників німецьких композитів в українській мові потрібно керуватися перш за все комунікативною спрямованістю тексту перекладу на українського читача.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel behandelt die Probleme der Übersetzung der deutschen Nominalkomposita in die ukrainische Sprache, es werden die Möglichkeiten der Übertragung nicht nur ihrer denotativen, sondern auch konnotativen Bedeutung analysiert. Besondere Aufmerksamkeit wird dem Verständnis und der Übertragung der Bedeutung der in deutschen Massenmedien gebrauchten Komposita gewidmet.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Катфорд Джон К. Лингвистическая теория перевода: Об одном аспекте прикладной лингвистики: Пер. с англ. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 208 с.
2. Фесенко Т.А. Концептуальные основы перевода. – Тамбов: Изд-во Тамбовского университета, 2001. – 124 с.
3. Barz I. Die Wortbildung // Duden. Band 4. Die Grammatik. 7. Auflage. - Mannheim: Dudenverlag, 2005. – S. 641-772.
4. Кубрякова Е.С. Словосложение как процесс номинации и его отличительные формальные и содержательные характеристики // Теоретические основы словосложения и вопросы создания сложных лексических единиц: Межвузовский сборник научных трудов / Пятигорский пединститут. – Пятигорск, 1988. – С. 3-23.
5. Мешков О.Д. Словосложение в современном английском языке. – М.: Высшая школа, 1985. – 187 с.
6. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика. – Минск: ТетраСистемс, 2004. – 256 с.
7. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях / Попова З. Д., Стернин И. А. – Воронеж: Воронежский государственный университет, 1999. – 30 с.
8. Eichinger Ludwig M. Deutsche Wortbildung: eine Einführung. – Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2000. – 269 S.

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ СПОРТИВНИХ ТЕРМІНІВ (на матеріалі англійської та української мов)

О.С. Скрипніченко

У статті розглядаються основні питання еквівалентності перекладу спортивної термінології на тлі англійських та українських спортивних суспільно-інформативних текстів: відсутність контекстового еквівалента, синонімія, лексична трансформація. Робиться спроба розгляду способів перекладу термінологічного загалу спортивної лексики з урахуванням лексичної, граматичної, стилістичної, загальнотекстової та комунікативної інформації. Виокремлюється специфічна особливість перекладу спортивних термінів – їх відносна еквівалентність.